

ФОРМУВАННЯ МІСТ СУПУТНИКІВ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ІНТЕНСИВНОЇ МІГРАЦІЇ

Найденов І.В.

аспірант кафедри Архітектури будівель та споруд
squiggle76@gmail.com

Дмитрік Н.О.

док. філ., доц. каф. Архітектури будівель та споруд,
nadjadmitrikk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3628-313X

*Архітектурно-художній інститут,
Одеська державна академія будівництва та архітектури*

Анотація У статті вивчено світовий досвід створення міст-супутників.

Місто-супутник є містобудівним утворенням, що розташоване у зоні впливу великого населеного пункту. Вперше, місто-супутник був концептуально описаний англійським філософом Ебенізером Говардом, як оптимальне середовище для життя – «місто-сад». Концепція була прийнята урбаністами як підхід до зменшення концентрації людей та оптимізації соціальної та економічної діяльності в центрі великих міст. Міста-супутники утворюються для забезпечення проживання мешканців, які працевлаштовані у місті, але хочуть жити в більш приміському або сільському середовищі. Також міста супутники можуть мати свою базу працевлаштування та виробництва та взаємодіяти з основним містом за іншим сценарієм. Актуальність теми визначається міграційним сплеском, що очікується після закінчення воєнного стану на Україні. Місто-супутник розглядається як містобудівний інструмент регуляції міграційних потоків в межах країни в умовах критичного дефіциту поселень з налагодженою соціально-економічною інфраструктурою. Виникає потреба переглянути існуючу концепцію міст-супутників для імплементації у конкретних умовах післявоєнної України.

Ключові слова: міграційна криза, місто-супутник, зворотна міграція, міграційні потоки, місто-сад.

Вступ. Війна – це активний збройний конфлікт між державами, урядами, суспільствами, воєнізованими угрупованнями. Війна характеризується крайньою жорстокістю і руйнуваннями. Бойові дії в містах – один із найкривавіших і найруйнівних видів війни. Висока концентрація населення, залежність від систем, що забезпечують життєдіяльність людини, тактика ближнього бою – все це створює передумови до величезних людських втрат, політичних маніпуляцій і характеризується великими міграційними процесами. Реконструкція пошкоджених міст може бути ефективною за активної взаємодії управлінських структур на всіх рівнях – місцевих, державних, регіональних і міжнародних. Однак, у багатьох випадках відновлення ускладнене або неможливе з різних причин: висока концентрація завалів, змішана із замінуванням і боєприпасами, що не розірвалися, близькість бойових дій, потреба в довгострокових архітектурно-містобудівних рішеннях і т.д. У таких ситуаціях для швидкого врегулювання міграційних процесів, надання допомоги населенню, яке втратило своє житло, доцільно створювати міста-супутники поруч із містами, що зруйновані, або поруч із містами, які вціліли під час війни. Можливість використання вільного планування нарівні із застосуванням сучасних технологій швидкого будівництва дає змогу проектувати і зводити міста-супутники в найкоротші терміни, тоді як відновлення зруйнованих міст може зайняти набагато довший проміжок часу. З огляду на викладене вище, вивчення питання проектування міст-супутників у повоєнних умовах є вельми актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питання формування міст супутників було здійснено за допомогою базових трудів Ебенізера Говарда, який вперше теоретично сформулював висунув ідею «міста-сада» – ідеального місця для життєдіяльності, яке має всі переваги затишного передмістя, проте тримає потужні зв'язки та існує в симбіозі з основним крупним населеним пунктом. Досліджений досвід англійських урбаністів, які на початку 20 сторіччя застосували теоретичні розробки Говарда на практиці. Використані публікації, що містять інформацію про досвід розвитку міст-супутників з у інших країнах у післявоєнні часи з аналогічною метою. Ідея міста-супутника також може бути застосована для відволікання основних шляхів зворотної міграції.

Постановка проблеми. Запобігання перенаселення крупних населених пунктів України внаслідок зворотної міграції українських громадян після скасування воєнного стану.

Основний матеріал і результати. У нормальних умовах інтенсивність міграційних процесів у регіоні відповідає постановочному рівню урбанізації та розвитку рамок системи розселення.

На сучасному етапі при розробці містобудівної документації різних рівнів потрібен більш комплексний підхід до аналізу швидко зростаючого процесу урбанізації, виявлення всіх типів залежностей і факторів для створення відповідного рівня законодавчої та нормативно-правової бази. Необхідно виявляти та диференціювати впливаючі містобудівні показники з урахуванням нових реалій, у яких опинилася країна.

Однією з фундаментальних проблем, яку потрібно буде вирішувати зокрема засобами містобудування у коротко та довгострокової перспективі є зворотна міграція Українців після закінчення військового стану.

Масове переселення українців з територій ведення бойових дій - найбільша міграційна криза у світі в XXI столітті. Триваюча масштабна криза біженців в Європі, викликана вторгненням в Україну російських військ в рамках російсько-української війни, яка почалася 24 лютого 2022 року. Протягом першого місяця повномасштабної війни з України виїхали 3,6 млн людей. Ще близько 6,5 млн, за оцінками Міжнародної організації з міграції, покинули місце свого постійного проживання і переїхали в межах країни. В подальшому, понад 16,3 млн українських біженців були змушені тікати з України, ще 8 млн були вимушеними переселенцями. Зворотною міграцією частіше за все називають повернення до країни походження або постійного проживання з наміром залишитися не менше одного року. В подальшому ми зіткнемося з масовою зворотною міграцією громадян, які раніше проживали в населених пунктах що сьогодні зруйновані, позбавлені інфраструктури або містобудівних підприємств, та є непридатними або непривабливими для проживання. Надзвичайно інтенсивні міграційні процеси, прогнозування та контроль яких ускладнюється важкими політичними, економічними та іншими умовами, негативно впливає на життя населення країни, створює та множить депресивні території – з'являється необхідність пошуку нових методів та шляхів її контролю та зменшення її негативного впливу

Нормальний процес містобудівних досліджень та створення містобудівної документації базується на виявленні закономірностей змін міських структур під впливом міграційного тиску та розробка методів їх структурної реорганізації для створення планувальних засад, що забезпечують сталий розвиток територій, розширення процесів деколонізації, підвищення якості життя під час економічного переходу [4]. З урахуванням перспективного міграційного показника, міграція стає одним з основних факторів цього дослідження. Подальші руйнування українських міст та інфраструктури ускладнюють чи взагалі унеможливають процес повернення українських мігрантів на місця їх попереднього проживання. Тому очевидно, що потоки зворотної міграції будуть направлені у зони впливу вже існуючих місць. Ці зони визначаються шляхом багаторівневого аналізу існуючих відносин між містом та іншими населеними пунктами меншого масштабу в межах досліджуваної території, відносинами економічного, культурного, соціального, транспортного, політичного та історичного характеру. Радіус зони впливу міста визначається чисельністю його населення, а також функціями, які виконує місто і його географічне розташування.

Таким чином, вже зараз потрібно визначати містобудівні інструменти, які можуть знизити негативний вплив на суспільство непрогнозованої міграції у воєнний та після воєнний час та застосовувати їх для коригування містобудівної документації різних рівнів для зменшення впливу міграції населення у визначені періоди військового та після військового часу.

Кожна післявоєнна ситуація унікальна, і стратегії містобудування повинні бути адаптовані до конкретного контексту та потреб постраждалого населення. У багатьох випадках міжнародні організації та неурядові організації співпрацюють з місцевими органами влади для надання технічної підтримки та експертизи в повоєнних містобудівних ініціативах.

Після війни необхідно відновити зруйновані міста та інфраструктуру; пріоритетне міське планування має враховувати основні потреби та цілі реабілітації, попередньо визначивши пріоритети та черговість відновлення. Новостворені містобудівні структури повинні бути стійкими а також не мати негативного впливу на інші, залежні чи пов'язані з ними елементи містобудування. Їх стійкість залежить від більш абстрактних питань - екологічних (у тому числі транспортних), соціальних та економічних. Більша частина дебатів про стійкість міст і міських форм зосереджена на збільшенні щільності розвитку, забезпеченні поєднання використання, що містить міське «розростання» та досягнення соціальної та економічної різноманітності та життєздатності - часто характеризується як концепція «компактного міста» [1].

Підготовка оновлених детальних планів розвитку міста: важливо провести детальний аналіз спустошених районів міста та розробити плани реконструкції. Це включає в себе встановлення пріоритетів для реабілітації, визначення нових житлових територій, комерційного та промислового розвитку, соціальної та культурної інфраструктури.

Реабілітація житла є одним з пріоритетних напрямків. Має бути передбачено реконструкцію зруйнованих будинків та створення нових житлових комплексів з урахуванням сучасних стандартів якості [10].

Створення рекреаційного простору: Створення паркових зон допоможе відновити елементи природи в місті, створити простори для відпочинку і поліпшити якість життя місцевого населення [9].

Вищевказані заходи передбачають, що процес відновлення населених пунктів є довгостроковим, з урахуванням ступеню руйнування багатьох міст, інших факторів, ускладнюючих відновлення (знищення транспортної інфраструктури, велика кількість замінованих об'єктів, інше). Проте повернення громадян після скасування військового стану буде практично миттєвим, та вектори зворотної міграції будуть направлені до великих місць з привабливим географічним положенням, налагодженою незруйнованою інфраструктурою та великою імовірністю отримання робочих місць. Одеса за вищевказаними критеріями також є привабливим пунктом зосередження зворотної міграції, проте кількість осіб, що буде повертатись та шукати собі нові місця для поселення буде значно більшим ніж передбачено перспективними міграційними показниками у відповідній містобудівній документації.

Таким чином виникає необхідність для пошуку альтернативних короткострокових шляхів запобігання перенаселення районів які не були пошкоджені в процесі ведення бойових дій.

У зв'язку із неметодичним втіленням містобудівної державної політики, та великим рівнем галузевої корупції, ситуація що склалася у Одесі до війни вже мала ознаки порушення селитебного балансу - центральна частина міста до останнього часу несумлінно забудовувалась без додержання заходів щодо забезпечення необхідною інфраструктурою, та об'єктами рекреаційного призначення. Крім того, у зв'язку із тим, що відповідна увага не приділялась розвитку периферійних населених пунктів вони перетворились на депресивні об'єкти містобудування. Подібні депресивні райони можуть стати об'єктами перетворення у міста супутники інших великих населених пунктів, шляхом створення привабливих умов мешкання та відновлення зв'язків (транспортних, соціальних тощо).

Тенденції будівництва міст-супутників протистояло попереднє прагнення розширити великі міста шляхом нарощування територій уздовж магістралей і залізничних ліній, це унеможливило нормальне планування подальшого розвитку великих містобудівних структур а передбачало лише внесення коригуючих змін у вигляді локальних містобудівних проектів. Місто отримувало стійкі межі розвитку та планувальна структура втрачала гнучкість подальшого розвитку [6].

На початку 20 сторіччя, англійський філософ Ебенізер Говард (Sir Ebenezer Howard) запропонував побудувати в центрі одного з сільськогосподарських регіонів Англії місто з населенням 32 000 чоловік, де були б створені оптимальні умови для проживання і роботи, побудовані комфортні будинки, та втіленні останні інженерні досягнення. Він наполягав на тому, що успішне створення «міста-саду» призведе до будівництва багатьох інших подібних населених пунктів, міграція сільських міст буде зупинена і почнеться зворотний процес, оскільки з'являться широкі можливості для розвитку місцевої промисловості та відповідного використання робочої сили [3].

Роботи Говарда і його наступників, архітекторів Соїссона і Енвіна, вийшли за рамки теоретичних міркувань. На початку 20 сторіччя зазначені ідеї були реалізовані - Летчворт-Гарден-Сіті - місто в районі Північний Хартфордшир в Хартфордширі, Англія – перше місто-сад (населення на момент перепису 2011 року становило 33 249 осіб).

Навіть при відсутності фактору зворотної міграції при сучасному інтенсивному і хаотичному зростанні великих міст спостерігається повсюдне невідбиркове вторгнення в приміську зону, нераціональне використання забудованих районів окремо розташованих населених пунктів; будівництво зосереджено у безпосередньої близькості основних комунікаційних вузлів. Ця сукупність нераціональних підходів створює дефіцит, селитебних території у великих містах. Містобудівна діяльність направлена на упорядкування функцій може мати конфлікт із державними реформами, такими як децентралізація і перерозподіл політики. Плани можуть зіткнутися з плюралістичним урядом, в якому різні департаменти та уряди борються за контроль над обов'язками планування та розвитку або місцевими політичними та земельними контролюючими елітами [10].

«Місто-супутник» – визначення, яке вперше було введено в 1915 році. Пізніше, ця концепція була прийнята містобудівниками як підхід до відтворення концентрації людей та економічної діяльності в центрі великих міст [2].

Це місто або селище міського типу, рідше село, що розташоване і розвиваються поблизу більшого, міста чи великого підприємства і складає з ним єдину економічну й демографічну систему. Розміри і структура міст-супутників і їх віддаленість від головного міста широко варіюються в залежності від розмірів і характеру останніх. Скупчення міст-супутників навколо певного центру призводить до утворення агломерацій. Роль самих супутників і їх географічне розташування багато в чому залежить від типу агломерації (моноцентрична або поліцентрична), чисельності населення, економічної та демографічної ситуації в минулому, сьогоднішній та майбутньому. Важливу роль при формуванні міст-супутників грають урядові органи, приватні та державні підприємства. З часом, міста-супутники можуть зливатися з центром агломерації і більше не виділятися на її фоні. Місто-супутник розвивається поблизу більшого міста, функціонує з ним в єдиній концепції, соціальній та комерційній інфраструктурі, і пов'язане з ним спільним життям населення - взаємним виробництвом, персоналом, культурно-побутовим, рекреаційним та іншим тягінням, має оптимальний транспортний доступ до нього центру міста і характеризується ландшафтною архітектурою та особливою увагою до охорони навколишнього середовища.

Все це є особливою конкурентною перевагою для міста-супутника і визначає його стратегію розвитку в рамках системи заселення території.

Міжнародний досвід.

Політика зміщення концентрації населення з великих місць, шляхом посилення привабливості не дуже віддалених до них населених пунктів було реалізовано у Польській

республіці після другої світової війни – зокрема з організації населених пунктів на околиці Варшави.

Польські міста, порівняно з європейськими центрами, стикаються з особливими проблемами через свої історичні умови (втрата незалежності понад століття, численні військові дії та колишню соціалістичну економіку). Вони зазнали глибоких демографічних, економічних і просторових змін з моменту останньої політичної трансформації, але цивілізаційний і матеріальний прогрес не став цілісним і гармонійним образом [12].

Місця, розташовані в приміських районах великих центрів, мають особливе значення, оскільки вони співіснують в мережі агломераційних населених пунктів, вони повинні мати можливість запропонувати 15-30 хвилинний досвід доступу до невеликої місцевої громади, з більшою кількістю спілкування з природою, ніж в центрі великого міста. Вони повинні, проте не завжди це реалізовано на практиці (рис.1).

З метою вивчення феномену впливу столичного міста Гданська на місто-супутник Прущ Гданський була розроблена дослідницька процедура.

Розвиток декількох місць-супутників сприяв процесу динамічного ущільнення житлової забудови та високу цінність міграції з Гданська за останні кілька років. На основі цього спостереження проводилися камеральні дослідження. Вони показали, що цей процес потребує подальшого вивчення, зокрема в контексті польських міст.

Для визначення шляхів розвитку відповідних населених пунктів був проаналізований розвиток малих міст на приміській ділянці Варшави, що відбувся за останні 30 років, на підставі отриманих даних визначені дії для підвищення привабливості міст і припинення їх деградації.

У процесі попереднього аналізу встановлений показник компактності населених пунктів, наявність необхідних функцій, розвиток транспорту, наявність рекреаційних зон. Зібрані дані були використані для розрахунку зростання урбанізованих областей. Були відзначені важливі для добробуту мешканців малих польських міст аспекти. Ключовою передумовою розвитку і містечок «благополуччя» було і є створення районів 15-30 хвилинної досяжності, в яких житло і багатофункціональні послуги доступні в пішій доступності або на громадському транспорті для всіх мешканців. Результати дослідження дозволили визначити можливості та загрози (розвитку не тільки для малих міст (Польщі), а й для міст такого ж розміру у Східній Європі зі сходженням історичного контексту [7].

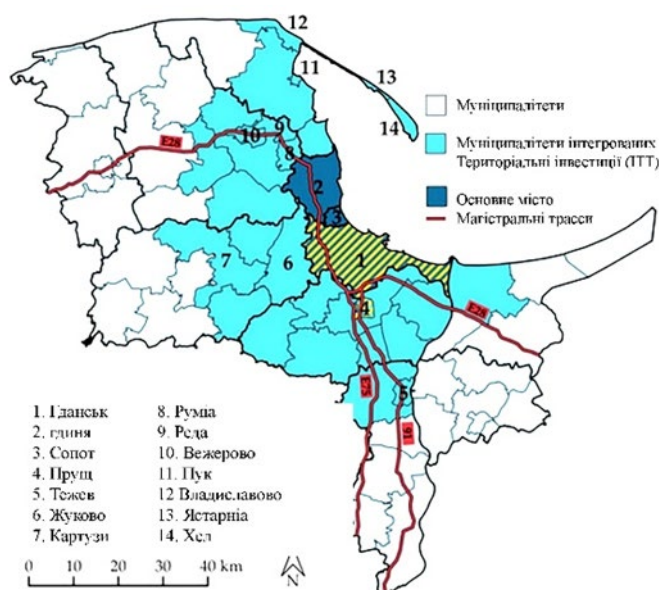

Рис. 1 Карта досліджень розвитку місць-супутників у районі Гданська (Польща)

Одеська область має низку об'єктів з ознаками депресивних районів, що вже мають потенціал та можуть бути перетворені у міста - супутники.

Наприклад – територію Тилігуло-Куяльницького міжлімання можна віднести до депресивних районів, хоча вони мають високу міську цінність в плані розвитку найближчого передмістя Одеси, завдяки розвиненій і перспективній транспортній та інженерній інфраструктурі та наявності рекреаційного потенціалу. Містобудівне значення для забудови житлових зон на цих територіях обумовлено також близькістю до промислових районів Одеси та передмість, тобто до місць застосування робочої сили. Територія має високий містобудівний потенціал в плані розвитку найближчого передмістя Одеси [13].

За прогнозами можна припустити, що як станом на сьогодні та в післявоєнний час в Україні відбудеться перерозподіл трудових ресурсів і виробничої сфери. Однією з залучених територій для розвитку промислових районів в Одеській столичній області є територіями Усаївської, Нерубайської, Красносільської, Візирської сільських рад, що в свою чергу вимагає забезпечення цих районів трудовими ресурсами.

При правильній містобудівній організації регіону міжлімання можуть створюватися житлові масиви, що поєднують міське і сільське життя і ця територія буде привабливою для життя завдяки наявності рекреаційного ресурсу, який дозволить розвивати курортну галузь тим самим «різноманіття» містоутворюючої групи населення за видами діяльності.

Висновки.

Концепція міста-супутника вже має теоретичну обґрунтованість та практичне втілення у різних державах. На основі проведеного аналізу, можна виділити найпривабливіші умови для жителів українських міст-супутників:

- місце розташування міста-супутника (недалеко від міста-ядра);
- наявність градоформувальних передумов (родовища корисних копалин, гідравлічні та теплові електростанції, курортна зона, промисловість, вузлові транспортні точки);
- добра транспортна доступність;
- застосування сучасних технологій швидкокомтованих будівель і споруд під час будівництва;
- приваблива архітектурно-художня виразність забудови.

Імплементация концепції потребує ретельного аналізу з точки зору генерального планування та соціально-економічних реалій сучасної України. Адаптація та втілення світового досвіду може бути оптимальним вирішенням проблем пов'язаних з майбутньою зворотною міграцією, яка буде мати безпрецедентні обсяги після закінчення воєнного стану.

Література

- [1] M. Jenks, C. Jones (eds.), *Dimensions of the Sustainable City, Future City 2*, 21 DOI 10.1007/978-1-4020-8647-2_2, C Springer Science+Business Media B.V. 2010;
- [2] Sir Ebenezer Howard «Garden Cities of To-morrow»;
- [3] C.H. Montgomery. *Happy city. Transforming our lives through urban design* Ferrar, Straus and Giroux, New York (2013);
- [4] Krier, L. 1978. *Rational Architecture Rationelle: The reconstruction of European City*. Edition Archives d'Architecture Moderne, Brussels.
- [5] M. Carmona, S. Tiesdell, T., *Public places. Urban spaces* The Dimension of Urban Design, Routledge, London, New York (2010);
- [6] O'Sullivan, F. 2020. *It's Time for the 15-Minute City'*
- [7] M. Denis, M. Cysek-Pawlak, S. Krzysztofik, A. Majewska «Sustainable and Vibrant Cities. Opportunities and threats to the development of Polish cities».
- [8] P.I.E-Peter Lang S.A., «Architecture and Urban Planning Sustainable Towns New Towns Satellite Cities» (2014);
- [9] Marco Bontje Shenzhen: «Satellite city or city of satellites?» (2019).

---

[10] Yves Van Leynseele and Marco Bontje “Visionary cities or spaces of uncertainty? Satellite cities and new towns in emerging economies”. *International planning studies* 2019.

[11] Feargus O'Sullivan, Paris Mayor: It's Time for a '15-Minute City' , 2020 URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-02-18/paris-mayor-pledges-a-greener-15-minute-city>;

[12] Changes in the Spatial Development of a Satellite Town under the Impact of a Metropolitan City—Evidence from Pruszcz Gdański (Poland), URL:<https://www.mdpi.com/2073-445X/10/8/800>;

[13] Території міжлимання: сучасний стан, перспективи розвитку, 2015р., URL: https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=1302

[14] What Extent Can Satellite Cities and New Towns Serve as a Steering Instrument for Polycentric Urban Expansion during Massive Population Growth?—A Comparative Analysis of Tokyo and Shanghai, *SPRS Int. J. Geo-Inf.* 2023, 12(6), P. 234; URL:

<https://doi.org/10.3390/ijgi12060234> <https://www.mdpi.com/2220-9964/12/6/234>

FORMATION OF SATELLITE CITIES IN CRISIS CONDITIONS OF INTENSIVE MIGRATION

Naidonov I.

PhD student of the Department of Architecture of Buildings and Structures
squiggle76@gmail.com

Dmytrik N.O.,

PhD Arch., Associate Professor, Department of Architecture of Buildings and Structures,
nadjadmitrikk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3628-313X

*Architectural and Art Institute,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Abstract. The article explores the world experience of creating satellite cities. A satellite city is a conceptual unit of urban development located in the zone of influence of a large city. Previously, the satellite city was conceptually described by the English philosopher Ebenezer Howard as the optimal environment for life - the "garden city." The concept was adopted by urban planners as an approach to reduce population concentration and optimize socio-economic activities in the center of large cities. These cities are designed to provide housing and employment for people who work in the city but want to live in a more suburban or rural environment. In addition, satellite cities can have their own base of employment and production and interact with the main city in a different scenario. The relevance of the topic is determined by the migration surge that is expected after the end of martial law in Ukraine. The satellite city is considered as an urban planning tool for regulating migration flows within the country in conditions of a critical shortage of settlements with an established socio-economic infrastructure. There is a need to revise the existing concept for implementation in the specific conditions of post-war Ukraine.

The satellite city concept already has theoretical validity and practical implementation in other states. Implementation of the concept requires careful analysis from the point of view of general planning and socio-economic realities of modern Ukraine. Adaptation and implementation of world experience can be an optimal solution to the problems associated with future reverse migration, which will have unprecedented volumes after the end of martial law.

Keywords: low-rise buildings, residential buildings, comfortable urban environment.